

Az Árpád-kori nádorok és helyetteseik okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta palatinorum et vices gerentium tempore regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica, prir. Tibor Szócs, A Magyar Országos Levéltár Kiadványai, sv. 2, Forráskiadványok, sv. 51, Magyar Országos Levéltár, Budapest 2012., 324 str.

Povijesni odbor Mađarske akademije znanosti pokrenuo je 1913. objavljivanje novog kritičkog indeksa koji bi sadržavao sve isprave razdoblja Arpadovića u abreviranom obliku regesta. Prvi je svezak pripremio Imre Szentpétery koji je objavio isprave kraljeva iz loze Arpadovića do 1272. godine. Nakon njegove smrti projekt je nastavio njegov najistaknutiji učenik, Iván Borsa, koji je krajem osamdesetih godina 20. stoljeća objavio regesta isprava do izumrća Arpadovića (*Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica*, 2 sv., Budapest, 1923.-1987.). Ukupno svesci sadrže više od 4.000 dokumenata, većinom objavljenih u formi regesta, ali se prethodno pogrešno datirane ili pogrešno transkribirane isprave donose u cjelini. Kasnije je Attila Zsoldos nastavio Szentpéteryjev rad te je priredio kritički indeks isprava kraljica, hercega i herceginja loze Arpadovića, koji se oslanja na Szentpéteryjevu zbirku (*Regesta ducum, ducissarum stirpis Arpadianae necnon reginarum Hungariae critico-diplomatica*, Budapest 2008.).

Slijedeći tradiciju Szentpéteryja, Borse, i Zsoldosa, mladi mađarski povjesničar Tibor Szócs objavio je 2012. kritički indeks isprava ugarskih palatina. Szócs odnedavno radi kao znanstveni suradnik Istraživačke skupine za srednjovjekovnu ugarsku povijest Mađarske akademije znanosti (MTA-HIM-SZTE-MOL Magyar Medievisztikai Kutatócsoport). Prije toga bio je doktorand na sveučilištu u Segedinu te je doktorirao na temu ugarskih palatina, najvažnijih dužnosnika na području Ugarske u srednjem vijeku. Tijekom svog istraživanja sakupio je izvore koji se tiču palatina i njihovih zamjenika, te je nadopunio svoju bazu podataka slijedeći metodu koju je ustanovio Szentpétery u svom projektu.

Az Árpád-kori nádorok és helyetteseik okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta palatinorum et vices gerentium tempore regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica, načelno bi trebao pokrivati razdoblje od 11. stoljeća do izumrća loze Arpadovića (1301.). No, Szócsovo djelo kronološki ide sve do kraja drugog desetljeća 14. st. (posljednja isprava Mateja Csáka, posljednjeg ugarskog oligarha koji je nosio naslov palatina u razdoblju prije definitivne uspostave efektivne vlasti Anžuvina na čitavom prostoru Ugarske moguće je samo okvirno datirati između 1296. i 1297. ili 1300. i 1320. godine). Dakle, djelo sadrži dokumente trideset palatina i petnaest njihovih zamjenika. Osim isprava koje su povezane uz palatinsku službu, autor je donio i isprave koje su palatini izdali kao nosioci nekih drugih službi. To se posebice odnosi na isprave koje palatini izdaju kao župani pojedinih županija u kraljevstvu.

Svezak sadrži predgovor (5), popis kratica, koji uključuje i serije prethodno objavljenih izvora i literature (7-16). Autor potom daje kratak opis metodologije (17-20). Glavni dio sadrži 345 isprava koje su objavljene u formi regesta na mađarskom jeziku, no donosi i 54 neobjavljene (ili ranije loše priređene) isprave u latinskom originalu (23-271).

Što se organizacije dokumenata tiče, njih je Szócs poredao kronološki, za razliku od Szentpéteryja, Borse i Zsoldosa koji su isprave sortirali prema pojedincima koji ih izdaju (kraljevima i ostalim članovima kraljevske obitelji). Kako i autor sam naglašava, njegova kronologija slijedi onu koju je ustanovio Attila Zsolodos u svojoj nedavno objavljenj arhontologiji (*Magyarország világi archontológiája I. (1000-1301)*, Budapest 2011.). Prilikom obrade pojedinog dokumenta, Szócs slijedi princip koji je uspostavio Szentpétery, a slijedio i Zsoldos. Prvo se donosi kratak regest isprave, potom mu se dodaje znanstveni aparat, koji uključuje tradiciju isprave (je li ona originalna, kopija ili krivotvorina, veličinu isprave te njezine reference), sve na mađarskom jeziku. Potom donosi podatak o transumptima i spomenima u drugim ispravama, prethodnim izdanjima i drugim regestima. Za razliku od Szentpéteryja, Borse i Zsoldosa, Szócs daje kritički komentar o dataciji, originalnosti isprave i izdavaču na kraju sva-

kog regesta. Nažalost, dok su njegovi prethodnici citirali svu prethodnu literaturu za svaku ispravu, Szócs se u svojim komentarima ograničava samo na važnije radove.

Na kraju sveska, Szócs donosi popis palatina (273-274) radi lakšeg snalaženja u tekstu, te potom indeks osobnih imena i geografskih pojmova (275-311). Szócs je u kazalima koristio standardna moderna mađarska imena, dok se prilikom sastavljanja regesta koristio njihovim latinskim izvornim oblicima.

Djelo Tibora Szócsa kritičko je izdanje visoke kvalitete koje će biti izrazito korisno za znanstvenike koji se bave poviješću Ugarskog Kraljevstva u srednjem vijeku. Također treba naglasiti da se radi o uzorno sastavljenom djelu znanstvenika mlađe generacije čije je postignuće samim time još i veće, a može se nadati da će i u budućnosti nastaviti s takvim projektima. Kao što se ovo djelo nastavlja na prethodna djela Szentpéterya, Borse i Zsoldosa, možemo pretpostaviti da će ova tradicija biti nastavljena te da će na isti način biti obrađene i isprave drugih nosilaca vlasti razdoblja Arpadovića (poput isprava slavonskih banova, erdeljskih vojvoda i slično).

Judit Gál

Зборник средњовековних ћириличких повеља и писам Србије, Босне и Дубровника. [Zbornik srednjovekovnih ćiriličkih povelja i pisama Srbije, Bosne i Dubrovnika], sv. 1, prir. Vladimir Mošin, Sima Ćirković i Dušan Sindik, Istorijski institut, Beograd 2011., 652 str.

Projekt tzv. *Srpskog diplomatarija*, koji je pokrenut još početkom 20. stoljeća, imao je burnu povijest. Prvi pokušaji da se s riječi i zamisli prijeđe na djela zbili su se 1938. godine, ali su prekinuti otpočinjanjem Drugog svjetskog rata. Iako je projekt obnovljen, ubrzo po završetku rata pri novoosnovanom Istorijskom institutu u Beogradu, tročlani istraživački tim kojem je taj posao povjeren službeno je oformljen tek 1963. godine. Tada je odlučeno i da diplomatarij obuhvati samo ćiriličke povelje i pisma, a da u prvi tom budu uključeni dokumenti izdani zaključno sa 1321. godinom. Iako su osnovni poslovi vezani za pripremu zbirke završeni već sredinom šezdesetih godina 20. st., "fini radovi" su potrajali skoro 50 godina. Nakon dugog niza znanstvenih i finansijskih peripetija i višestrukih promjena kako u naslovu zbirke tako i u načelima izbora i načinu priređivanja diplomatske građe, u jesen 2011. svjetlost dana ugledala je prva knjiga serije *Zbornik srednjovekovnih ćiriličkih povelja i pisama Srbije, Bosne i Dubrovnika*. Ovo kapitalno izdanje predstavlja dosad najpotpuniju i, u kritičkom smislu, najuzornije priređenu zbirku isprava napisanih ćirilicom na području Balkanskog poluotoka u razdoblju od 1186. do 1321. godine.

Nažalost, dvojica od trojice priređivača nisu doživjela izlazak knjige iz tiska, ali su, za života, svoje veliko znanje stečeno višegodišnjim radom na polju diplomatike ugradili u rukopis *Zbornika*, ispravljajući brojne propuste ranijih izdavača i sastavljajući bogate propratne bilješke. Vladimir Mošin (1894-1987.), nekadašnji ravnatelj Arhiva i Historijskog instituta JAZU u Zagrebu i profesor Sveučilišta u Beogradu i Skoplju, i Sima Ćirković (1929-2009.), profesor Sveučilišta u Beogradu, redoviti član Srpske akademije nauka i umetnosti te dopisni član brojnih drugih akademija, uključujući i JAZU, bili su svjetski priznati medievisti koji su kroz svoj znanstveni rad dali nemjerljiv doprinos proučavanju pomoćnih povijesnih znanosti na cijelom južnoslavenskom prostoru. Njihove biografije i bibliografije već su same po sebi svojevrsna garancija kvalitete *Zbornika*. Izuzetno značajnu ulogu u projektu odigrao je i treći priređivač, Dušan Sindik, suradnik Istorijskog instituta u Beogradu i vrsni sigilograf, koji se pobrinuo da se kritička izdanja tekstova kroz pregled snimki još jednom sravnje s izvornicima, da se bilješke upotpune najnovijim izdanjima građe i literaturom i da se izrade registri osobnih imena, te geografskih naziva i pojmova.